

L'APEL·LACIÓ AL REI MARTÍ DEL SABATER PERE SALA CONTRA ELS JURATS DE GIRONA PER EXPROPIACIÓ DE TRES CASES I UN HORT ALS BARRIS DE L'HOSPITAL NOU I CUGUSACH (1408)

EDUARD SIERRA VALENTÍ (†)

L'Arxiu Municipal de Girona (AMGi) conserva una sèrie molt interessant de causes o processos contra la corporació municipal de la ciutat (plets contra l'Ajuntament, sèrie XV.2.1: pendent de nova classificació). El lligall 1 d'aquesta sèrie conté l'apel·lació al rei Martí (núm. 3) i la consegüent acció processal a la *Sacra Audiència Reial* d'un sabater del barri de l'Hospital, arruïnat (segons diu) per l'expropiació de tres cases i una feixa de terra a conseqüència de la *fabricació dels murs nous* del "raval del Mercadal" a partir de 1385 (i pels quals es va ordenar una *talla* el 1381). Com veiem, la denominació del Mercadal era més àmplia que ara, i comprenia tota la riba esquerra de l'Onyar. Les portes d'aquesta muralla han estat recentment descobertes pels treballs arqueològics subsegüents a la remodelació de l'espai davant l'antic Hospital de Santa Caterina, i les propietats de Pere Sala no devien ser gaire allunyades d'aquest indret.

Un arxiver del segle XIX (sens dubte Julián de Chía) hi ha enganxat una fitxa, escrita a mà amb tinta bruna, que resumeix així l'acció processal: "*Expediente de pobreza de Pedro Sala, zapatero, para evocar a la Real Audiencia la causa que sigue contra los jurados sobre indemnizaciones de perjuicios causados en la expropiación de dos casas en la calle del Hospital Nuevo y de otra en la de Cugusach para construir la muralla, en 1385*".

Aquest *expedient de pobresa* es considerava motiu suficient per transferir o *evocar* la causa des de la Cort Reial de la Vegueria de Girona a l'Audiència Reial de Barcelona. Cal recordar que a l'edat mitjana el rei era, gairebé per definició, el defensor dels pobres envers l'aristocràcia feudal i les oligarquies municipals. L'argumentació del sabater és que li han expropiat tres cases i una feixa de terra, sense pagar o donant-li un preu irrisori. Desposseït de les seves propietats, ara és *pauper et miserabilis persona* i, per tant, el seu cas entra de ple en les funcions de la majestat reial, de la qual constitueix l'*officium proprium*: protegir la pobra gent contra l'abús municipal o senyorial. És per això que demana l'evocació de la seva causa a la Reial Audiència: *dictam causam dicti supplicantis ad Sacram Audienciam evocetis*.

L'APPELLACIÓ AL REI MARTÍ

L'acció comença el 4 de febrer de 1408. El rei Martí I l'Humà (fill menor de Pere III el Cerimoniós, que va ocupar el tron de 1396 a 1410 i va ser el darrer representant de l'anomenat Casal de Barcelona) imparteix justícia a la sala del Tinell (*in aula Palacii Maioris Regii Barchinone, ut est moris*). El rei Martí acomplia molt seriosament aquesta funció reial, *personaliter et sedente*, i tenia a la seva dreta el regent de la cancelleria, *micer* Bernat Miquel. Davant d'ells compareixen dos mercaders barcelonins (Joan Ros i Pere Serra), que, en nom de Pere Sala, presenten una cèdula de suplicació. No sabem quina relació tenen amb el sabater gironí, però seria lògic suposar uns contactes comercials que haurien donat lloc a lligams d'amistat, tan apreciats entre els menestrals medievals.

La cèdula comença amb una retòrica invocació de la justícia reial: "*O princeps justissime!*" Tot seguit, el suplicant es presenta com a "*Petrus Sala, sabaterius Gerunde civitatis, pauper et miserabilis persona*", i es queixa del llarg litigi que ha mantingut contra els jurats gironins: "*Per multa tempora...cum Juratis dicte ville habuit littigare*". I, en efecte, ja han passat més de 20 anys des de la *talla* de 1385, que portaven a la pràctica els acords municipals de 1381 per a la *fabricació dels murs nous*. Ell ho atribueix a la seva pobresa, i no deixa de fer una al·lusió a la corrupció municipal, car, segons ell, no li fan cas perquè no té res a oferir ni mitjans per tal d'atreure la benevolència dels jurats: "*Nullum consecutus est idem Petrus fructum, nec in futurum sperat habere, attenta eius paupertatis causa...quia non habet quid offerat*". Insistim: la pobresa és el motiu que justifica l'*evocatio* a la Reial Audiència, de manera que el

mateix suplicant demana que es comenci per la comprovació d'aquest punt: *habita summaria informacione de dicta paupertate*, i és per això que l'arxiver vuitcentista qualifica tot el procés com un "*expediente de pobreza... para evocar a la Real Audiencia la causa que sigue contra los Jurados*".

El jurats de Girona són aquí l'altra part (*pars altera*). Hauran d'informar sobre la suposada pobresa del suplicant i sobre tots els detalls que calguin. Normalment, actuen a través d'un procurador o *síndich*: en aquest cas, sabem que es deia Antoni Oliver i que residia a Barcelona, on exercia la procuració –que no devia ser única– dels regidors gironins. Llegia i anotava les declaracions escrites i, com que l'exemplar que es conserva a l'AMGi és la còpia que ell demanava per tal de transmetre-la al municipi de Girona, se'ns han conservat les anotacions que hi feia, de puny i lletra (molt dolenta, per cert). El procurador rebia, a més, el bidell (*virgarius*) que li enviava el jutge, amb les convocatòries i notificacions. La tàctica d'Oliver, que sembla bon coneixedor de la mecànica judicial, és simple i eficaç: no es presenta mai al mateix temps que el sabater (que, en canvi, compareix 13 vegades, viatjant des de Girona, i que s'esgargamella acusant-lo de *contumàcia*, sense que aquesta acusació, en principi força greu, sembli preocupar ningú). El procurador es limita a puntualitzar, matisar o negar a través d'anotacions marginals i breus declaracions escrites, que s'incorporen al procés. Aquesta tàctica era freqüent (vegeu el plet de Sant Martí Vell, en el mateix lligall 1, núm. 1, i en el lligall 11.667: antiga sèrie XIII.1, lligall 2) de manera que cal suposar instruccions dels jurats de Girona al seu procurador a la Reial Audiència de Barcelona.

ACTUACIÓ DEL CANCELLER REGENT BERNAT MIQUEL

Acabada la *sacra audiència*, el regent de la cancelleria (que alguna vegada és anomenat *vice-cancellarius*) fa la seva feina amb la deguda diligència. El mateix dia 4 de febrer de 1408 envia una carta als jurats de Girona, de manera que cal suposar que el rei Martí l'Humà, fent honor al seu sobrenom, havia mostrat interès en aquest afer. El canceller regent explica en la seva lletra que Pere Sala ha apel·lat al Rei per la manca de resultats del seu litigi (*per multa tempora vobiscum habuit littigare...*) i els demana informació sobre la pobresa de Sala, *actento quod de causis pauperum et miserabilium hubicumque fuerimus cognoscere possimus*.

No consta en el procés cap resposta per part dels jurats de Girona. Probablement, sabien ja per llarga experiència que l'afer no tenia possibilitats de progressar, i no van mostrar el menor interès en què el seu procurador donés explicacions, perquè un mes i mig més tard (divendres, 18 de maig de 1408) Sala compareix personalment a l'Audiència i acusa els jurats de *contumàcia* (no presentar-se al judici, en persona o per procurador, havent estat convocat oficialment). Com dèiem i veurem amb més detall, el pobre sabater va fer nombrosos viatges a Barcelona (com a mínim, 13), que en aquell temps eren llargs, incòmodes i cars. Sens dubte, creia, com tots els medievals, en la justícia reial, una fe que anirà perdent a mesura que el procés divagui pels meandres de les dilacions burocràtiques.

De tota manera, el canceller regent Bernat Miquel, en vista de tan greu acusació, creu oportú nomenar d'ofici (*iussus*) el jutge Guillem Ros, amb unes funcions prou clares: "*Audiet partes et negocium colligat, procedendo breviter etc., et relacionem faciat*". L'endemà (dissabte, 19 de maig de 1408), el procurador dels jurats passa a demanar còpia dels actes registrats en el procés: "*Et die Sabbati sequenti, XIX Madii, in Audiencia Regia comparuit coram multum honorabilem vicecancellarium Antonius Oliverii, syndicus ut asseruit dicte civitatis Gerunde, et peciit copiam de omnibus actitatis: sibi concedi iussit*".

COMPAREIXENÇA JUDICIAL

El dimarts 22 de maig de 1408 entra en funcions el jutge Guillem Ros, i davant d'ell compareix una altra vegada Pere Sala, que presenta un llarg escrit explicant el seu cas. Exposa que per causa de la defensa de la ciutat (*ratione guerrarum pro dicta civitate Gerunde et conservatione ipsius*) es van fer unes muralles noves i una fossada o valla (*muros et valla sive foçata*) entorn del raval del Mercadal, *propter quod plures domos et terras destruere et dicecare*, entre les quals l'habitatge que ell ocupava al carrer Bartomeu, *in vico nominato Bartholomeus*, una altra casa a prop (potser contigua) i encara una altra *in vico vocato de Gugusach*, a més d'una feixa de terra, tallada pel fossar de la muralla.

Totes aquestes propietats havien quedat destruïdes (*que omnia premissa fuerunt destructa ratione fabricationis muri et vallis*), i ell en presenta una descripció més àmplia en tres *instruments* (actes notariais en pergamí) en què una comissió d'amics del sabater (un hortolà, un pelleter i dos corredors) es constitueixen en *extimatores* i fan una *extima* (estimació) del valor de les finques perdudes. Aquesta estimació ascendeix a 40 lliures per l'habitatge

principal, 20 lliures per la casa contigua i 18 lliures per la del carrer de Cugusach. Per la feixa demana 6 lliures, i el primer instrument la situa *in ortis Gerunde*, i ens indica que estava sota el domini directe de la Pabordia de Desembre de la canònica de la catedral.

Un detall interessant és que en el primer instrument (datat a Girona, 16 d'octubre de 1385) reconeix que ha rebut una indemnització per la feixa: "*Et certum est quod de dicta extima, facta ad sex libras de dicto utili dominio predictae feixie terre, fuerunt deducti et persoluti dicto Petro Sala per venerabilem Raymundum de Casellis, juratum et clavarium venerabilium curatorum civitatis Gerunde, LXVI solidos, de quibus ipse Petrus Sala firmavit apocham [el 30 de febrer de 1407]*". La data de 1407 (fa poc més d'un any des del moment dels fets, i ja han passat 22 anys des del 1385) és molt tardana, i la xifra de 66 sous (que ha estat anotada al marge per l'atenta mirada del procurador Oliver) és poc més de la meitat del que en demanava Sala, car la lliura es componia de 20 sous, i cadascun d'aquests, de 12 diners, de manera que 66 sous feien 3,3 lliures. Això no treu que se li va pagar una indemnització, i que ell en va signar època de rebut al *clavari* (tresorer) dels jurats, fet que, segurament, va influir també en l'actitud del jutge barceloní, que devia pensar que si ja havia firmat una època o document de rebut, és perquè ja estava conforme amb la liquidació municipal del deute.

En els altres dos instruments que presenta Sala amb les seves estimacions no consta cap indemnització, de manera que, o bé no el van indemnitzar per motiu d'alguna ordinació municipal que les exclouïa d'indemnització, o potser ell mateix ho dissimulava d'una manera o d'una altra. Com que no tenim el document mateix de 1407, sinó només la còpia, no podem saber si la indemnització era per tot el conjunt o només per la feixa.

Pel que fa a la ubicació, l'habitatge és situat pels instruments *in vico Hospitalis Novi Gerunde* (d'on l'arxiver vuitcentista treu la indicació de *dos casas en la calle del Hospital Nuevo*) i l'altre *in vico vocato de Cugusach*, totes *in revallo Mercatalli dicte civitatis*.

La declaració de Sala davant el jutge Ros està profusament anotada pel procurador dels jurats gironins. Recordem que l'exemplar de què disposem és precisament la còpia demanada al jutge per Antoni Oliver. És per això que les declaracions del procurador són autògrafes, car són les notes que després un copista passava a net en una cèdula en paper (*cedula*) o, més rarament, en pergamí (la cèlebre *charta in mundum*, que constituïa l'original dels instruments o actes notariais i dels quals es guardava un registre o *notula* a tall d'esborrany). En el nostre procés, sabem fins i tot el nom

del copista: *translatum Antonii Colomerii, causidici*. Les notes diuen: “*non constat*” (6 vegades), “*contra juratos*” (2 vegades), “*extra factum presentem*” (1 vegada), “*quam notis*” (1 vegada), “*LXVI sous*” (1 vegada), “*perjudicium in bonis*” (1 vegada), “*non*” (1 vegada), “*presentia non valent*” (1 vegada). Són totes anotacions crítiques, preses probablement per discutir amb els jurats, i transmeten la idea que les al·legacions del sabater no presenten cap perill de perdre el plet.

NOVES COMPAREIXENCES DE PERE SALA

Pere Sala compareix 10 vegades més davant el jutge Guillem Ros a Barcelona, del 25 agost al 20 d'octubre de 1408, sempre *assignat* (convocat) oficialment, i sempre en contumàcia dels jurats gironins, el procurador dels quals es presenta tres cops pel seu compte (els dies 1, 11 i 26 de setembre de 1408) cap d'ells en presència de Pere Sala. En la primera d'aquestes presentacions, diu que les estimacions fetes per Pere Sala són ofensives perquè no han tingut en compte les autoritats (*relictis dictis instrumentis... partem adversam tamquam tenere vexantem*) i demana que sigui condemnat a pagar-ne els costos. En la segona, diu que les mateixes citacions o convocatòries són completament absurdes i declara que l'estranya que el jutge faci més cas a un particular una mica original que a la corporació municipal (*mirum est de vobis, domino comissario, qui credendo parti adverse facitis assignationes incongruas parti civitatis*), llenguatge molt atrevit que indica clarament que el procurador se sent molt segur i que el jutge no té una personalitat gaire forta ni tampoc gaires ganes de barallar-se amb un municipi, havent estat designat d'ofici. El procurador parla, a més, de les “preteses estimacions”, de les quals no impugna la validesa del notari, sinó l'absurd de la demanda. Evidentment, el sabater, com molta gent senzilla, considerava que els seus tres pergamins autenticats havien de donar-li guany de causa, sense adonar-se que el notari no feia més que recollir les seves opinions com a tals, sense respondre de la seva objectivitat. El procurador Oliver deixa escapar el seu mal humor en la tercera de les seves presentacions: “*Aut partem adversam non intelligit pars civitatis aut cedula sua rationem non habet... quod nullam rationem subsistit*”. Torna a insistir que el to de Sala és ofensiu, que no entén res i que cal que pagui els costos als quals obliga *protestando de expensis*.

A partir de la seva darrera presentació (26 de setembre de 1408), el procurador no es molesta ja a tornar a veure el jutge. Aquest, en vista de

les contínues compareixences de Sala (que compareix per onzena vegada el dimarts 2 d'octubre, per dotzena el dissabte 6 d'octubre i per tretzena el dijous 20 d'octubre, sempre presentant llargues cèdules amb declaracions escrites, que sens dubte requerien els serveis –no gens barats– d'un escrivà, perquè en aquell temps eren molt pocs els menestrals que sabien escriure, i encara menys en el llatí oficial a la cúria) opta per ajustar-se al procediment reglamentari i no complicar-se gens la vida contra un municipi poderós i influent. En cada compareixença concedeix còpia de la declaració escrita a l'altra part absent i envia el *virgarius* (bidell amb funcions de nunci o missatger) a casa del síndic amb la còpia de la declaració presentada per Pere Sala i una nova citació, que ell ja sap que no serà obeïda: “*Mandans hec alteri parti intimari per unum ex virgariis Audiencie; que fuerunt dicto Anthonio Oliverii intimata per Johannem Garcia, virgarius Audiencie, ut idem virgarius retulit*”.

DECLARACIONS DE SALA

La tercera compareixença de Pere Sala (després de les del 18 i 22 de maig) es produeix el dissabte 25 d'agost. Com ja hem vist, a partir d'aquest dia i fins al 20 d'octubre, compareix deu vegades més sense mai trobar l'altra part, i va entregant al jutge les declaracions escrites que l'escrivà curial Antoni Colomer copiava fidelment en el present quadern del procés. Després del 20 d'octubre, el procés s'interromp sense cap sentència, probablement per avorriment, malaltia o mort del sabater.

En les seves declaracions, Sala diu que el *síndich* dels jurats no respon a la seva petició (que consisteix que li paguin completament les estimacions que ha fet), que, a més, vol que ell pagui els costos i que el que demana és que la seva petició es tregui dels béns de la corporació municipal gironina per ordre judicial (declaració del 25 d'agost) i que, com que no compareix mai, que es declari la contumàcia del procurador i es procedeixi contra els béns de la corporació (declaració del 30 d'agost). La seva estimació s'ha fet amb tota legalitat i pel bé públic, amb uns instruments notariais perfectament en regla; si el procurador els considera falsos, és ell qui ho ha de provar (declaració del 3 de setembre) i que, si no ho prova, és ell qui té la raó (declaració del 10 de setembre). El 13 de setembre demana una pròrroga –que se li concedeix sense dificultats– i presenta una llarga declaració en la qual diu que si els jurats han permès fer aquesta estimació és perquè és veritat: “*Nam, attenta veritate, dicti jurati sinuerunt dictam extimationem fuisse factam, qui nullam*

*fecerunt contradictionem, nam predictum negotium fuit talis nature quod, posito quod se oposuissent, non erant audiendi, cum dictum negotium totam rem publicam tangebatur et prospiciebat universaliter et, per consequens, tale negotium potius ad Dominum Regem tunc regnantem seu eius commissarium spectavit quam alicui alteri, tum etiam quia pluribus dicte civitatis dicta extimatio facta [declaració del 18 de setembre]”. Demana que es doni un termini als jurats per tal de mostrar la possible falsedat del que està dient (declaració del 22 de setembre) i, després de la dura resposta d’Oliver el 26 de setembre, l’acusa de tàctiques dilatòries (*dilaciones querere*), perquè ha llegit el que ell diu i no ha trobat cap resposta (declaració del 2 d’octubre). Se li ha donat un termini, no ha respost i ara cal *executar* (embargar) els béns de la universitat o corporació municipal per tal de pagar-li allò que se li deu: *est fienda et fieri debet executio in bonis dicte universitatis, quam fieri requirit* (declaració del 6 d’octubre) i torna a demanar que se li pagui (*dictus Petrus petit quantitatem nunc petitam sibi solvi et deliberi*). Era el 20 d’octubre de 1408, dijous, i era la tretzena vegada que feia el llavors llarg i pesat viatge de Girona a Barcelona a la recerca de la justícia reial. El jutge Ros, per la seva banda, va fer com sempre i va *assignar* les parts per al dissabte següent, mitjançant el seu acostumat *virgarius*.*

I així acaba, amb un regust agredolç i potser més agre que dolç, el plet de Pere Sala, sabater gironí que va passar 23 anys reclamant deutes a la corporació municipal gironina, i 10 mesos anant i venint de Barcelona a la recerca de la justícia del rei Martí l’Humà, a qui havia invocat amb tanta confiança: “*O princeps justissime!*”

[Recepció de l'article: 21-1-2015]

[Acceptació de l'article: 29-6-2015]